

Politihistorisk bibliografi

Norsk Politihistorisk Selskap har i en tid ønsket å utarbeide en bibliografi om norsk politihistorie, og høsten 2008 ble bibliotekar Frode Thomassen engasjert for å utføre arbeidet. Det ble bestemt at bibliografien skulle registreres i en database, og programmet EndNote ble valgt. Ved å registrere i en database kan bibliografien gjøres tilgjengelig på internett og utgis i bokform. En tradisjonell trykt bibliografi stiller krav til sortering av materialet etter bestemte kriterier, mens en elektronisk base åpner for flere søkemuligheter og økt plass til lagring av informasjon. En database kan dessuten oppdateres kontinuerlig, mens en trykt bibliografi nødvendigvis er avsluttet i det den går i trykken.

Innsamlingsprosessen har foregått på flere måter. Nasjonalbibliografien har vært flittig benyttet, og da særlig Bibsys, Norsk Bokfortegnelse og Norsk Tidsskriftsindeks. Eldre trykte utgaver er gjennomgått systematisk, og ulike søkestrategier er benyttet i de nyere elektroniske utgavene. I tillegg er den såkalte ”snøballmetoden” anvendt. Denne går ut på at man tar utgangspunkt i litteraturlisten til for eksempel en relevant bok eller artikkel for å lete etter andre relevante utgivelser. Man går deretter gjennom litteraturlisten i utgivelsene man finner for å få ytterligere tips, og så videre. Ren hylleskumming har også vært benyttet, for eksempel i boksamlingen til Norsk Rettsmuseum i Trondheim. Konkrete tips fra Norsk Politihistorisk Selskap og fra andre personer med kunnskap om norsk politihistorie har dessuten vært en viktig kilde til informasjon.

Å finne et entydig og enkelt sett med retningslinjer for å velge ut hva slags materiale som bør tas med i bibliografien, har vist seg å være et krevende arbeid. Det er ikke lett å finne objektive kriterier som passer på alle typer materiale, og enhver publikasjon må bli gjenstand for individuell vurdering med hensyn til grad av relevans. Generelt har kriteriene vært strengere for nyere utgivelser enn for eldre. For eksempel er en utgivelse som rekrutteringsheftet ”Bli politimann” fra 1943 tatt med, da den inneholder en rekke detaljerte og interessante opplysninger om politiet og utdanningen. Et tilsvarende hefte fra 1980-tallet ville neppe vært like historisk interessant. Et annet eksempel er ”Politivirksomhet i Sogn” fra 1884, som handler om H. Heibergs skildringer av hva som foregikk da han ble anmeldt for brudd på reglene for laksefiske. Denne boka ville ikke vært aktuell hvis den var ny i dag, men siden den skildrer politiarbeid i en tid da kildematerialet er mye mindre enn i våre dager, er den som politihistorisk interessant. Selv om det kanskje kan virke prinsipielt feil å inkludere eller utelate en utgivelse på grunnlag av når den ble utgitt, er det vanskelig å komme helt utenom alder som kriterium. Forskjellen i antall utgivelser fra 1800-tallet til våre dager er enorm, og man ville gått glipp av mye verdifullt materiale hvis man ikke tok hensyn til dette. Lenge ble det vurdert å sette et bestemt årstall som en slags absolutt grense. Valget falt likevel på å se bort fra et slikt absolutt skille. I stedet har hver enkelt utgivelse blitt vurdert nøye, basert på tanken om at relevanskravet blir strengere jo nyere en utgivelse er. Allikevel har tiden rundt 1950 blitt stående som et slags ”uskrevet vannskille”. For bøker og artikler publisert etter 1950 er kravene til relevans en god del strengere enn for eldre utgivelser.

Det har også vist seg vanskelig å sette en klar og absolutt grense for utvalget basert på dokumenttype. I stedet for å operere med klare skillelinjer her, har det vært viktig å anslå hvor

vidt hver enkelt tekst kan være historisk interessant for brukere av bibliografien. Dette har ført til at noen utgivelser som opprinnelig ikke var tiltenkt plass i bibliografien, allikevel har fått plass, for eksempel enkelte utgivelser som opprinnelig kun var ment til internt bruk i politiet. Også her har kravet til relevans vært langt strengere for nyere materiale enn for eldre. Mye på grunn av dokumentets alder, men også på grunn av etterkrigstidens voldsomme økning i antall publiserte dokumenter. Likeledes er kravet til relevans strengere for master- og hovedfagsoppgaver enn for doktorgradsavhandlinger.

En slags grunnregel kan formuleres slik: Hvis noe skal tas med som ikke er skrevet med det å ta vare på historien for øye, må det enten være veldig sentralt, eller forholdsvis gammelt. Dette vil utelukke mye nyere materiale som kan være verdt å forske på og som kanskje kan ha politihistorisk interesse, men ett sted må grensen gå. Etter andre verdenskrig har vi hatt en voldsom utvikling i antall trykte dokumenter. Allikevel; hvis en forholdsvis ny utgivelse eller artikkel beskriver hendelser eller forhold langt tilbake i tid, er terskelen lavere enn for artikler som beskriver forhold fra våre dager.

Generelle verk om norsk historie og lokal historie er ikke systematisk gjennomgått, heller ikke generelle utgivelser om norske forhold under andre verdenskrig. Kildematerialet er svært omfattende.

Som regel er bestandsopplysninger – altså opplysninger om hvor et konkret eksemplar er observert – utelatt i bibliografien. Men der det er titler som ikke finnes i Bibsys, og dersom en utgivelse kan virke vanskelige å spore opp, er det tatt med en note om hvor dokumentet er sett.

Der hvor en publikasjons innhold ikke framgår av tittelen, er som regel korte opplysninger om innholdet tatt med i en note. Enkelte andre opplysninger om utgivelsen – for eksempel om form, utgivelseshistorikk eller andre ytre faktorer – er også plassert i notefeltet.

Det er et kjent problem at det ofte er lettere å finne emneord for korte tekster som handler om noe spesifikt enn for lange utgivelser som handler om noe mer generelt. Sånn er det også til dels her. Hvis et emneord kan skrives på flere måter, er de ofte registrert parallelt. For eksempel både ”Christiania” og ”Kristiania”, både ”embedsmenn” og ”embetsmenn” og så videre.

Det er benyttet seks ulike dokumenttyper:

- Book – Bøker, monografier og enkeltteksemplarer
- Book section – kapitler i bøker eller deler av bøker
- Journal article – Tidsskriftsartikler
- Electronic article – Internettartikkel
- Serial – Helt tidsskrift
- Thesis – Akademisk masteroppgave, hovedoppgave eller avhandling.

Bibliografien presenteres her i form av 3 lister. De inneholder de samme titlene, men er ordnet på ulik måte:

- Etter forfatter
- Etter tittel
- Kronologisk

Det er mulig å finne fram til titler enten ved å bla seg nedover, eller ved å søke etter for eksempel ord i tittelen, forfatternavn, eller tidsskrift.

Konkret om ulike dokumenttyper og emner

Lærebøker:

De aller fleste lærebøker er utelatt, men enkelte sentrale og viktige lærebøker er tatt med. Mange av disse beskriver politiets rolle på en grundig måte.

Lærebøker og eksempelsamlinger som minner mer om kompendier som byttes ut ofte enn om vanlige bokutgivelser, er vanligvis utelatt. Bøker som kan ha historisk interesse av andre årsaker (for eksempel Jonas Lies ”Kort rettledning for rapportskriveren”) er tatt med. Terskelen for gamle lærebøker har vært lavere enn for nye. De lærebøkene som er tatt med av nyere dato, er stort sett omfattende bøker som beskriver større områder av politiets virksomhet. Ofte har disse også et kapittel om historikk. Et godt eksempel er ”Publikumsrettet politiarbeid” (2 bind) fra 2004. Her er bindet ”Generell del” tatt med, mens ”Spesiell del” er utelatt.

Rapporter:

De rapporter som belyser sentrale deler ved politiets virksomhet, som tar for seg politiets forhold til ulike grupper i befolkningen er som regel tatt med. Rapporter som bare tar for seg ”interne” og administrative forhold ved politi- og lensmannsetaten er vanligvis utelatt. Her er allikevel gjort flere unntak, særlig ved svært sentrale utgivelser eller gamle og spennende utgivelser – som Redvald Larsens ”De underordnede politimænds tjenestevilkaar under den nuværende ordning” fra 1913.

Forskning:

Rapporter fra forskningsprosjekter av en viss størrelse er tatt med, hvis fagfeltet dreier seg om sentrale deler av politiets virksomhet. Politihøgskolens serie ”PHS Forskning” er gjennomgått systematisk, og de mest sentrale utgivelser og artikler er tatt med. Her har det vært en utfordring å bestemme hvor grensen bør gå. Det meste av stoffet er absolutt sentralt og relevant, men ikke alt har like sterk historisk vinkling. Forskning som ikke på en eller annen måte er historisk vinklet, bør dreie seg om viktige og sentrale deler av politiets virksomhet for å forsvare en plass i bibliografien.

Håndbøker:

Vanlige håndbøker, laget som oppslagsverk med alfabetisk ordning er i hovedsak utelatt. Enkelte unntak er blitt gjort, som for gamle håndbøker (for eksempel Holmsens ”Haandbog for politilovgivningen” fra 1890) og håndbøker som er interessante også på grunn av andre omstendigheter (som Jonas Lies håndbok).

Veiledninger:

Nyere veiledninger for praktisk arbeid er som regel utelatt, men flere gamle og historisk interessante veiledninger er tatt med.

Avhandlinger og oppgaver:

Kravet til relevans har vært større for hovedoppgaver, masteroppgaver og diplomoppgaver enn for doktoravhandlinger. Det er tatt med flest oppgaver fra historiefaget, men også medievitenskap, sosiologi og statsvitenskap har vært aktuelle fag. Alt lavere enn hovedfagsoppgave/masteroppgave er i all hovedsak utelatt, men noen få unntak er gjort, for eksempel der en oppgave fra lavere nivå har blitt gjenstand for stor interesse fra og anvendelse i fagmiljøet.

Årsberetninger og andre beretninger:

Disse er i all hovedsak utelatt. Enkelte beretninger som inneholder historisk materiale er tatt med, likeledes er beretninger som i seg selv er spesielt historisk interessante. Mange andre årsberetninger vil utvilsomt kunne være gode kilder til politihistorie, men det vil være svært omfattende å gå gjennom alt dette materialet.

Størrelse:

Det er ikke satt noe absolutt minstekrav til lengde, men tekster på mindre enn 2-3 sider skal være veldig relevante for å komme med.

Kriminalsaker, forbrytelser og straff:

Enkelte historier fra viktige kriminalsaker der politiet har spilt en sentral rolle er tatt med, for eksempel materiale om Bjørnerud-mordene, lensmannsmorderen Madsen, Torgersensaken og Treholtsaken. Allikevel er litteratur om kriminalitet og kriminalsaker i all hovedsak utelatt. Likeledes er litteratur om fengselsvesen og straffereformer som regel holdt utenfor, dersom den ikke i tillegg inneholder interessant informasjon om politiet.

Litteratur om utenlandske forhold:

Bibliografien omhandler kun norsk politihistorie. Det er allikevel tatt med enkelte titler som primært handler om utenlandske forhold, dersom de også kan være av historisk interesse mht. norske forhold. Dette gjelder for eksempel den norske politimannen Håkon Schønnings skildringer av politiet i andre land, som nok kan ha hatt innvirkning på utviklingen av norsk politivesen.

Informasjonsskriv:

Korte brosjyrer laget med tanke på å informere befolkningen er utelatt. Men litt lengre og mer omfattende publikasjoner kan være aktuelle. Det understrekes at disse må være svært relevante, og de bør inneholde informasjon om helt sentrale deler av politi- og lensmannsetatens virksomhet.

Instruksverk og vedtekter:

De aller fleste instruksverk er utelatt. De ulike utgaver av Politi-instruksen er allikevel tatt med, altså ”Alminnelig instruks for rikets polititjenestemenn”, fra 1920-utgaven til 1971-utgaven. Enkelte mer lokale instruksverk og vedtekter som er eldre enn dette er også tatt med, blant annet fra Oslo/Kristiania, Bergen og Trondheim. Det er kun snakk om instruksverk og vedtekter som omhandler *sentrale* deler av politiets virksomhet. Mer spesifikke instruksverk – som for eksempel Våpeninstruksen – er holdt utenfor.

Utredninger og offentlige dokumenter:

Omfattende NOUer og andre offentlige utredninger som beskriver sentrale deler ved politiets organisasjon, utbygging eller historie, er som regel tatt med. Meldinger og proposisjoner til Stortinget, samt rene lovtekster, er utelatt. Det er også rundskriv. Enkelte sentrale innstillinger, betenknings og lovutkast fra tiden før offentlige utredninger ble vanlige, er tatt med. Disse kan regnes som NOUenes forløpere. Det er tatt med betraktelig flere fra tiden før andre verdenskrig enn etter. Følgende verker er systematisk gjennomgått for å fange opp disse:

- Vilhelm Haffner: ”Innstillinger og betenknings fra kongelige parlamentariske kommisjoner, departementale komiteer m.m. 1814-1924, og 1925-1934.
- Vincent Johansen: Hovedregister til innstillinger og betenknings 1935-1971 fra kongelige og parlamentariske kommisjoner, departementale komiteer m.m.

Leksikonartikler:

Disse er utelatt. Det opplyses allikevel om at mye interessant materiale om sentrale politifolk finnes i leksikon, kanskje først og fremst Norsk biografisk leksikon, som finnes både i trykt og elektronisk form.

Gradert materiale:

Gradert materiale skrevet for internt bruk i Politiet – for eksempel Polititidende – er utelatt.

Strategiplaner, virksomhetsplaner og andre planer:

Disse er i hovedsak utelatt.

Materiale om lensmannsslekter og lignende:

Ren slekthistorie er for det meste holdt utenfor. Dette gjelder for eksempel bøker som Wieseners ”Om fogden Niels Busch og hans slekt”, som er mest en oppramsing av Niels Buschs etterkommere og deres ektefeller. Materiale om lensmannsslekter som i tillegg inneholder navn på og informasjon om flere lensmenn og helst også noen opplysninger om deres virke er mer interessant,

og er som regel tatt med. Men her har det ikke vært lett å sette en absolutt grense, og hvert tilfelle har blitt vurdert. Overgangen fra ren slektshistorie til materiale som kan ha politihistorisk interesse er ofte flytende.

Materiale om fogder:

Fogdenes rolle og posisjon i makthierarkiet har variert opp gjennom historien. Det ble en stund vurdert å utelate materiale som omhandler fogdenes virke før 1630, da fogdene ble plassert mer direkte under kongens administrasjon enn tidligere. Men siden det uansett ikke er snakk om mange utgivelser, er det tatt med både materiale som omhandler tiden før og tiden etter 1630. Det er imidlertid kun tatt med materiale som inneholder noe om fogdenes virke, ren slektshistorie er utelatt.

Andre verdenskrig:

Materiale om norsk og tysk politi i Norge under krigen er tatt med. Men dette gjelder materiale som inneholder informasjon *om* politiet, ikke bare om norsk motstandskamp *mot* politiet.

Skjønnlitteratur:

Skjønnlitteratur er som hovedregel utelatt. Allikevel er enkelte utgivelser i roman- og fortellerform tatt med, for eksempel der historien er basert på ekte politimenns opplevelser. Eksempler på dette er Karl Spansers beretninger. Disse gir ofte et godt bilde av politiets hverdag i samtiden, og inneholder mange interessante historier. Enkelte relevante dokumentarromaner er også tatt med. Eksempler på dette er Gunnar Larsens *To mistenkelige typer om lensmannsmordene i 1926*, og Rolf Sagens *Mercedes-ryttaren fra 1988, om politivoldsaken i Bergen*.

Tidsskrifter:

Enkelte tidsskrifter er analysert i sin helhet på jakt etter politihistorisk interessante artikler. Dette gjelder for eksempel Norsk Politihistorisk Selskaps årsskrift. Det er utgitt forholdsvis mange tidsskrifter for Politi- og lensmannsetaten. Mange av disse inneholder stort sett ganske korte innlegg av begrenset historisk interesse, og lengre artikler forekommer sjelden eller aldri. De fleste av disse tidsskriftene er derfor gitt én hovedinnførsel i bibliografien, i stedet for at alle årganger er analysert. Utgivelseshistorikken er registrert, for

eksempel opplysninger om hvor lenge et tidsskrift ble utgitt, om det har opphørt, om det har tatt andre tidsskrifter opp i seg og så videre.

Analyserte tidsskrifter:

- Historisk tidsskrift
- PHS Forskning
- St.Hallvard
- Hardanger
- Norsk Politihistorisk Selskaps årsskrifter
- Nordisk kriminalteknisk tidsskrift (Artikler som handler om politiet og dets organisasjon er tatt med, det samme er flere artikler om kriminalsaker, der politiets arbeid og rolle beskrives på en representativ måte.)